

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Παύλος Καλλιγιάς

Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών

Θα ήθελα να ξεκινήσω κάνοντας μια διάκριση ανάμεσα στη φιλοσοφία του Πλάτωνος και σε αυτό που αντιλαμβανόμαστε σήμερα ως Πλατωνισμό. Όπως είναι γνωστό, ο Πλάτων υπήρξε ένας πολυγραφότατος, με τα μέτρα της εποχής του, συγγραφέας ο οποίος, μέσα σε ένα διάστημα άνω των πενήντα ετών, έγραψε έναν μεγάλο αριθμό από έργα που έχουν –σχεδόν όλα τους– τη μορφή του φιλοσοφικού διαλόγου. Στους διαλόγους αυτούς ο ίδιος ο Πλάτων ουδέποτε εμφανίζεται ως ένα από τα διαλεγόμενα πρόσωπα, καθώς ο πρωταγωνιστής είναι άλλοτε ένα ιστορικό πρόσωπο –ως επί το πλείστον ο δάσκαλός του, ο Σωκράτης– και άλλοτε κάποιο γνωστό ή άγνωστο, ενίοτε ανώνυμο και ενδεχομένως πλασματικό πρόσωπο, όπως λ.χ. ο Τίμαιος, ο Ελεάτης ξένος και ο Αθηναίος ξένος. Επί πλέον, όπως είναι αναμενόμενο προκειμένου για έναν τόσο μακρόβιο, αλλά και διαρκώς σκεπτόμενο και επανεξετάζοντα τις απόψεις του συγγραφέα, οι φιλοσοφικές θεωρήσεις που προβάλλονται στα έργα αυτά διαφοροποιούνται σημαντικά από το ένα στο άλλο, ανάλογα με τη συγκυρία της συγκεκριμένης συζήτησης, αλλά και με την περίοδο της συγγραφής του προκειμένου κάθε φορά έργου, έτσι ώστε να παρατηρούνται σε αυτά σοβαρές αποκλίσεις, ή ακόμη και αντιφάσεις σε ζητήματα ενίοτε καίριας φιλοσοφικής σημασίας. Το αποτέλεσμα είναι ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να εξαχθεί από όλη την έκταση του πλατωνικού έργου μια απόλυτα συνεκτική και συνεπής κοσμοθεωρία χωρίς εσωτερικές παλινωδίες και ασυνέχειες, τέτοιες που να καθιστούν τη συνολική θεώρηση της φιλοσοφίας του προβληματική και, κάποιες φορές, σχεδόν ακατόρθωτη. Από την άλλη πλευρά, ως Πλατωνισμό εννοούμε συνήθως μια προσπάθεια ανασυγκρότησης ενός συνεκτικού φιλοσοφικού συστήματος, ή τουλάχιστον μιας συγκεκριμένης φιλοσοφικής θεώρησης, που να εκτιμάται ότι αντιπροσωπεύει τις θεμελιωδέστερες τουλάχιστον από τις φιλοσοφικές διδασκαλίες τις οποίες εισήγαγε και προώθησε ο Πλάτων με το έργο του. Όπως είναι φυσικό, τέτοιες απόπειρες είχαν γίνει ήδη κατά την αρχαιότητα, και σε διαφορετικές περιόδους διαμορφώθηκαν διαφορετικές εκδοχές του Πλατωνι-

σμού, ανάλογα με τις εκτιμήσεις και τις πηγές που ήταν διαθέσιμες σχετικά με τη διδασκαλία του ιδρυτή της συγκεκριμένης παράδοσης. Οι πρώτες από αυτές έγιναν βέβαια μέσα στην ίδια τη σχολή που ίδρυσε ο Πλάτων στον χώρο της Ακαδημίας, και η οποία λειτούργησε επί αιώνες ως ο αποκλειστικός θεματοφύλακας της πλατωνικής φιλοσοφικής παράδοσης. Η σχολή της Ακαδημίας θεωρείται γενικά ως ο εκπαιδευτικός οργανισμός με την μεγαλύτερη αίγλη και την ευρύτερη επίδραση σε όλη την αρχαιότητα. Η λειτουργία της ως χώρος φιλοσοφικής και επιστημονικής έρευνας διήρκεσε για τουλάχιστον τρεις αιώνες (περίπου από το 387 ως το 86 π.Χ.), και η επίδραση την οποία άσκησε στη σύγχρονή της, αλλά και στη μεταγενέστερη φιλοσοφική σκέψη, είναι σχεδόν αδύνατο να υπερεκτιμηθεί. Η ιστορία της Ακαδημίας θεωρείται ότι εκπροσωπεί όχι μόνο τις θεωρητικές επιδιώξεις του ιδρυτή της και των διαδόχων του, αλλά και του τρόπου με τον οποίο εκείνοι πίστευαν ότι οι απόψεις τους όφειλαν να λειτουργούν μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαμορφώθηκαν. Διότι, όπως φαίνεται, είχε σχεδιαστεί όχι μόνον ως μια σχολή φιλοσοφικής εκπαίδευσης, αλλά και ως χώρος για τη διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας, καθώς και της διαμόρφωσης πολιτικών απόψεων που θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν τις πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα, αλλά επίσης και στον ευρύτερο ελληνόφωνο κόσμο γενικότερα. Λειτουργούσε επίσης ως «δεξαμενή σκέψης» για την παροχή τεχνογνωσίας και συμβουλών πάνω σε διάφορα πρακτικής φύσεως πολιτικά και άλλα ζητήματα, αλλά και για την προώθηση σε ατομικό επίπεδο συγκεκριμένων φιλοσοφικών απόψεων σχετικά με το πώς είναι σωστό να διάγει κανείς τον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο του ως πολίτης. Η Ακαδημία παρήγαγε έτσι ορισμένα από τα λαμπρότερα πνεύματα σε όλους αυτούς του τομείς, τα οποία διαμόρφωσαν τις εξελίξεις στην ανθρώπινη σκέψη, ακόμη και ως τις μέρες μας. Η σπουδαιότητά της αναγνωριζόταν τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και κατά νεότερα χρόνια, ακόμη και από εκείνους που έτυχε να μην διάκεινται ευνοϊκά απέναντι στα επιτεύγματά της.

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Μολαταύτα, πολλά από τα στοιχεία που αφορούν την ιστορία, την εξέλιξη, την οργάνωση και τη λειτουργία της σχολής περιβάλλονται ως σήμερα από ασάφειες και από μυστήριο (Cherniss 1945), ενώ πολλές από τις κοινές πεποιθήσεις που υπάρχουν σχετικά με αυτήν δεν είναι παρά ευφάνταστοι μύθοι ή αλλιώς ευσεβείς εικασίες. Ακόμη και τα αρχαιολογικά ευρήματα που σχετίζονται με αυτήν είναι απογοητευτικά αμφίσημα και συγκεχυμένα. Ως και σήμερα, δεν διαθέτουμε αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με την ακριβή θέση της, καθώς και για τον πραγματικό χαρακτήρα των ευρημάτων που έχουν αποκαλυφθεί από τις ανασκαφικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή της υποτιθέμενης τοποθεσίας της. Το μόνο αναμφισβήτητο εύρημα από τον χώρο, όπου ήταν εγκατεστημένη, αποκαλύφθηκε τυχαία το 1966. Πρόκειται για έναν λίθινο *ὄρον*, ο οποίος βρέθηκε *in situ*, κοντά στη συμβολή των οδών Αίμωνος και Τριπόλεως, και που, με βάση τη μορφολογία των γραμμάτων της επιγραφής του, τοποθετείται γύρω στις αρχές του πέμπτου αιώνα π.Χ., δηλαδή περίπου έναν αιώνα προτού ο Πλάτων να αρχίσει να δραστηριοποιείται στην περιοχή (εικ. 1, 2 και Caguso 2013). Φαίνεται εκπληκτικό ότι η Ακαδημία αναφέρεται μόνο μια φορά στους πλατωνικούς διαλόγους, και αυτή εντελώς περιστασιακά, στο προοίμιο του διαλόγου *Λύσις*. Εκεί περιγράφεται απλώς ως μια από τις τοποθεσίες που συνήθιζε να επισκέπτεται ο Σωκράτης. Από την άλλη πλευρά, ο Αριστοτέλης ουδέποτε αναφέρεται στην περιοχή ως χώρο όπου διεξαγόταν οποιαδήποτε εκπαιδευτική δραστηριότητα. Οι περισσότερες από τις σχετικές πληροφορίες προέρχονται από πολύ μεταγενέστερες πηγές, όπως είναι ο Διογένης Λαέρτιος, η *Ακαδημαϊκή Ιστορία* του Φιλοδήμου, ο Νουμήνιος και οι ύστεροι Νεοπλατωνικοί, που όλοι τους αντλούν από δεύτερο ή τρίτο χέρι από παλαιότερες μαρτυρίες. Η αξιοπιστία αυτών των πηγών αποτελεί αντικείμενο οξείας διαμάχης μεταξύ των ειδικών, όμως όλοι, θαρρώ, θα συμφωνούσαν ως προς το ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, έχουμε να βασιστούμε μόνο σε πολύ αβέβαιες μαρτυρίες. Αυτό που φαίνεται σίγουρο είναι ότι στην ευρύτερη

περιοχή του άλσους που, κατά την αρχαϊκή περίοδο ήταν αφιερωμένο στον μυθικό ήρωα Ακάδημο ή Εκάδημο, και το οποίο ήταν γνωστό με την προσωνυμία *Ακαδημεία*, ήταν στεγασμένο ένα από τα παλαιότερα δημόσια *γυμνάσια* της πόλης των Αθηνών. Όπως συνηθιζόταν τότε, τούτο βρισκόταν έξω από τα τείχη της πόλης, σε απόσταση περίπου ενός μιλίου από την πύλη του Διπύλου, στα βορειοδυτικά της Αγοράς και πέρα από το φημισμένο δημόσιο νεκροταφείο της πόλης που ήταν γνωστό ως το *Δημόσιον Σήμα*. Ο Πλάτων, ο οποίος ήταν δημότης του δήμου του Κολυταίου, αναφέρεται από τον Διογένη ότι ασχολήθηκε ως νεαρός με κάποιου είδους φιλοσοφική δραστηριότητα στην περιοχή, πριν ακόμα να αποκτήσει μια ιδοκτησία στον κοντινό λόφο του Ιππίου Κολωνού. Από την άλλη πλευρά, ο Ολυμπιόδωρος, ένας Νεοπλατωνικός σχολιαστής του βου αι. μ.Χ., αναφέρει ότι ο Πλάτων κάποια στιγμή ίδρυσε τη σχολή του μέσα στο ίδιο το δημόσιο *γυμνάσιον* (*διδασκαλείον ἐν Ακαδημεία συνεστήσατο*). Ο ακριβής χαρακτήρας αυτού του *διδασκαλείου* και η σχέση του με τις υπόλοιπες δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στο γυμνάσιο, οι οποίες κανονικά περιελάμβαναν τη φυσική και στρατιωτική εκπαίδευση των εφήβων, παραμένουν αδιευκρίνιστες, ωστόσο υπάρχουν ενδείξεις ότι ένα μέρος τουλάχιστον από την εκπαιδευτική δραστηριότητα της σχολής μεταφέρθηκε εν καιρώ στον ιδιόκτητο χώρο που είχε αποκτήσει ο ίδιος ο Πλάτων στην περιοχή, ο οποίος συμπεριλάμβανε ένα μέτριου μεγέθους οίκημα (*οἰκίσκον*) και έναν επίσης μικρό κήπο (*κηπίδιον* ή *χωρίδιον*, όπως το περιγράφουν οι αρχαίες πηγές). Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αιλιανού (Ποικ. Ἰστ. 3.19) εκεί περιόρισε τη δράση του ο Πλάτων κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του, όταν ο Αριστοτέλης με μια ομάδα οπαδών του τον είχε υποχρεώσει, με την επίμονη ερωτηματοθεσία τους, να εγκαταλείψει τη συνήθειά του να διδάσκει κατά μήκος του δημόσιου *περιπάτου* που συνέδεε την ιδιοκτησία του με το γυμνάσιο της Ακαδημίας. Όπως και να έχει το πράγμα, το σε ποιον ακριβώς βαθμό η πνευματική δραστηριότητα που καλλιεργήθηκε στην περιοχή του γυμνασίου της Ακαδημίας κα-

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

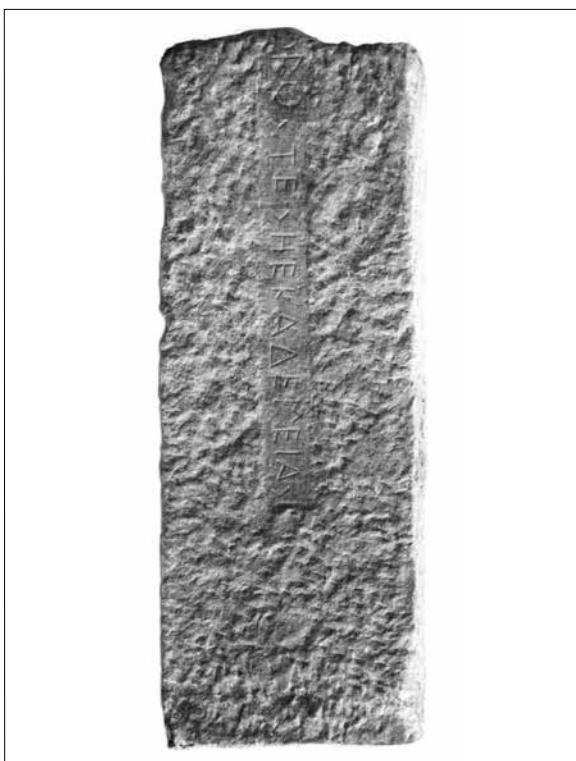
ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

τά την εποχή του Πλάτωνα και των αμέσων διαδόχων του μπορεί να θεωρηθεί ότι ανταποκρινόταν σε ένα συστηματικό και οργανωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι κάτι που παραμένει

αδιευκρίνιστο. Είναι αρκετά σύνηθες να θεωρείται ότι το διδακτικό *curriculum* για την εκπαίδευση των *φυλάκων* της ιδανικής πολιτείας, το οποίο παρουσιάζει ο Πλάτων στο έβδομο βιβλίο της *Πολιτείας* του, θα πρέπει να ανταποκρίνεται, σε έναν ορισμένο βαθμό τουλάχιστον, στην εκπαιδευτική πρακτική που ακολουθείτο στην Ακαδημία. Ωστόσο, τέτοιου είδους απλοϊκοί συσχετισμοί ενδέχεται να είναι παραπλανητικοί, διότι θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, εκτός των άλλων, και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν στην Αθήνα του 4ου αι. π.Χ. Θα πρέπει, για παράδειγμα, να αναλογιστούμε ότι η διδασκαλία της διαλεκτικής στην *Πολιτεία* αναβάλλεται, ώσπου οι νέοι που φιλοδοξούν να ασχοληθούν με αυτήν να φτάσουν στην ηλικία των τριάντα ετών, και πως ακόμα και τότε τους επιτρέπεται να εξασκηθούν σε αυτήν μόνον εφόσον περάσουν με επιτυχία ορισμένες αρκετά αυστηρές δοκιμασίες (*Πολ.* 537d). Τούτο συνδυάζεται δύσκολα με το γεγονός

ότι ο μαθητής της Ακαδημίας αναφέρονται συνήθως στις πηγές μας (Όπως λ.χ. στον Φιλόδημο, τον Αθηναίο και στον Αιλιανό. Πρβ. [Πλάτ.], *Επινομίς* 990c4-

5) ως *νεανίσκοι*, ενώ θα ήταν εντελώς αδύνατον να εισαχθούν τέτοιου είδους περιορισμοί κατά την επιλογή των φοιτητών στο πλαίσιο ενός δημόσιου αθηναϊκού *γυμνασίου*.

Εικ. 1. και 2. Λίθινος όρος με την επιγραφή Η|ΟΡΟΣ ΤΕΣ| ΗΕΚΑΔΕΜΕΙΑΣ in situ και σε πλευρική όψη (Αρχαιολογικόν Δελτίον 22, 1967, Β1, 46)

Το μόνο χαρακτηριστικό της εκπαίδευσης στην Ακαδημία για το οποίο μπορούμε να είμαστε σχετικά βέβαιοι είναι η επίμονη και συστηματική χρήση της διαλεκτικής ως μεθόδου για την εισαγωγή και την κριτική επεξεργασία των διαφόρων φιλοσοφικών θέσεων που συζητούνταν μέσα σε αυτήν, και ότι οι από καθέδρας διαλέξεις αποτελούσαν μάλλον την εξαίρεση παρά τον κανόνα, ιδιαίτερα αν θεωρήσουμε ως αξιόπιστη την αυτόπτη μαρτυρία του μουσικού Αριστόξενου σχετικά με τη φημισμένη διάλεξη του Πλάτωνα *Περί τοῦ Ἀγαθοῦ* (Αριστόξενος, *Ἀρμονικὰ Στοιχεῖα*, II, 30-31). Ωστόσο, οι υπάρχουσες πληροφορίες όσον αφορά τον ακριβή χαρακτήρα της διαλεκτικής μεθόδου, που ακολουθείτο στις συναντήσεις των μελών της σχολής, παραμένουν ασαφείς μολονότι, όπως φαίνεται, αυτή ακολουθούσε αρκετά αυστηρούς και λεπτομερώς προσδιορισμένους κανόνες.¹

Σύμφωνα με μια αρκετά γνωστή ιστορία (Διογ. Λαέρτ. 3.20 και Riginos 1976, 88-9), ο Πλάτων απέκτησε την ιδιοκτησία του κοντά στο γυμνάσιο της Ακαδημίας με τα χρήματα τα οποία είχαν συγκεντρώσει οι σύντροφοί του (κυρίως, υπο-

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

θέτουμε, ο Δίων) με σκοπό να επιστρέψουν τα λύτρα, που είχε πληρώσει ο Αννίκερις ο Κυρηναίος, προκειμένου να διασώσει τον Πλάτωνα από την αγορά δούλων στη Αίγινα, όπου είχε καταλήξει μετά το ατυχές πρώτο ταξίδι του στη Σικελία. Ωστόσο, ο Αννίκερις αρνήθηκε να δεχτεί τα χρήματα, τα οποία έτσι χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό που αναφέρθηκε. Η ιστορία αυτή ενδέχεται να αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο οφειλόμενο στη μυθιστορηματική φαντασία που χαρακτηρίζει πολλές από τις αρχαίες αφηγήσεις σχετικά με τον βίο του Πλάτωνος, ωστόσο συνδυάζεται αρκετά καλά με τις υπόλοιπες ενδείξεις που έχουμε σχετικά με την ίδρυση της φιλοσοφικής σχολής στην περιοχή της Ακαδημίας γύρω στο έτος 387 π.Χ. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι διάλογοι, όπως ο *Μένων*, που υπολογίζεται ότι γράφτηκαν περίπου την ίδια περίοδο, αντικατοπτρίζουν, ως έναν βαθμό, το είδος της διδασκαλίας που λάμβανε χώρα στη σχολή, η οποία, σε αυτή την περίπτωση, θα συμπεριλάμβανε τη συστηματική αναζήτηση ορισμών, την εκπαίδευση στον χειρισμό μαθηματικών προβλημάτων, διαλεκτική επιχειρηματολογία με αφετηρία υποθετικές προκειμένες και την μεθοδική εξέταση ευρύτερα διαδεδομένων θέσεων που αφορούσαν ζητήματα πολιτικού, εκπαιδευτικού και ηθικού χαρακτήρα.

Όπως φαίνεται, ο Πλάτων εξακολούθησε να διδάσκει στην περιοχή ως το τέλος της ζωής του και στο μεταξύ η σχολή απέκτησε επαρκή οργανωτική διάρθρωση, ώστε να απαιτείται η παρουσία κάποιου που να επιτηρεί τη λειτουργία της κατά τα διαστήματα που ο επικεφαλής της απουσίαζε από την πόλη. Έτσι μαθαίνουμε, λ.χ., ότι όταν ο Αριστοτέλης ήρθε για πρώτη φορά στην Ακαδημία το 367 π.Χ., ο Εύδοξος ο Κνίδιος υπηρετούσε ως προσωρινός επιτηρητής, επειδή ο Πλάτων απουσίαζε λόγω του δεύτερου ταξιδιού του στη Σικελία (*Vita Aristotelis Marciana* 11 και *Vita Latina* 11). Μιαν αναπαράσταση της διδασκαλίας στον χώρο της Ακαδημίας κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της ίσως μας προσφέρει ένα μωσαϊκό του 1ου αι. π.Χ. από τη βίλλα του T. Siminius Stephanus στην Πομπηία, που τώρα βρίσκεται στο Αρχαιολογι-

κό Μουσείο της Νάπολης (εικ. 3). Σύμφωνα με την ερμηνεία του K. Gaiser (Gaiser 1980) σε αυτό εικονίζεται μια ομάδα έξι φιλοσόφων (στους οποίους συμπεριλαμβάνονται ο Ηρακλείδης ο Ποντικός, ο Σπεύσιππος, ο Ξενοκράτης, ο Εύδοξος ο Κνίδιος, ενδεχομένως ο Ερατοσθένης, και τέλος ο Αριστοτέλης στο δεξιό άκρο, κρατώντας ένα βιβλίο κατά την προσφιλή του συνήθεια και έτοιμος να αποχωρήσει από τη συντροφιά – και από τη σχολή) συγκεντρωμένων σε μια υπαίθρια εξέδρα να μελετούν την ουράνια σφαίρα κάτω από την καθοδήγηση του Πλάτωνος, που βρίσκεται καθισμένος στο κέντρο της παράστασης κρατώντας στο χέρι του ένα ραβδί, ενώ στο βάθος δεξιά έχουμε μιαν απεικόνιση της Ακρόπολης των Αθηνών. Μια ακόμη ένδειξη, όσον αφορά την οργάνωση της σχολής, αποτελεί το γεγονός ότι, μετά τον θάνατο του ιδρυτή της, η συνέχεια της λειτουργίας της εξασφαλίστηκε με την τακτική διαδοχή των επικεφαλής της, οι οποίοι εκλέγονταν σύμφωνα με προκαθορισμένες διαδικασίες, των οποίων η νομιμότητα αναγνωριζόταν ακόμη και από εκείνους που ήσαν ενδεχομένως δυσαρεστημένοι από τις εκάστοτε εξελίξεις, όπως λ.χ. συνέβη κατά την περίπτωση της αποτυχημένης υποψηφιότητας του Αριστοτέλη. Και μάλιστα, είμαστε σε θέση σήμερα να σχηματίσουμε έναν σχεδόν πλήρη κατάλογο όλων όσων διετέλεσαν επικεφαλής της σχολής από την εποχή του Πλάτωνος ως εκείνην του Φίλωνος του Λαρισσαίου, κατά τον 1ον αι. π.Χ. Μια τέτοια μακρά και αδιάλειπτη σειρά διαδοχής αποτελεί μοναδική περίπτωση όσον αφορά οποιονδήποτε ιδιωτικά θεσμοθετημένο οργανισμό κοσμικού χαρακτήρα στον αρχαίο κόσμο.

Μολαταύτα, γίνεται σαφές η θεσμική αυτή συνέχεια της σχολής με κανέναν τρόπο δεν σήμαινε τη σταθερή προσήλωση των μελών της σχολής σε οποιοδήποτε σταθερό σύστημα δογμάτων και παποιθήσεων. Ήδη από την αρχή του θεσμού, ο πρώτος διάδοχος του Πλάτωνος, ο ανηψιός του Σπεύσιππος, ένας αξιόλογος φιλόσοφος με δική του πρωτότυπη φιλοσοφική σκέψη, γνωρίζουμε ότι αποστασιοποιήθηκε από τη διδασκαλία του δασκάλου του σε ορισμένα καίριας σημασίας σημεία, απορρίπτοντας, μεταξύ άλλων,

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

ακόμη και την ίδια την εμβληματική για τον Πλατωνισμό θεωρία των Ιδεών. Όπως φαίνεται, η πρώτη μεθοδική προσπάθεια να οργανωθεί η διδασκαλία του Πλάτωνος, έτσι ώστε να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο και συνεκτικό φιλοσοφικό σύστημα έγινε από τον έτερο μαθητή του, τον Ξενοκράτη, ο οποίος διαδέχθηκε τον Σπεύσιππο ως επικεφαλής της σχολής και παρέμεινε σε αυτή τη θέση για μακρύ χρονικό διάστημα, απολαμβάνοντας ταυτόχρονα μεγάλης αποδοχής από την αθηναϊκή κοινή γνώμη, καίτοι ο ίδιος ήταν μέτοικος από τη Χαλκηδόνα της Προποντίδας. Βασιζόμενος, προφανώς, σε κάποιον βαθμό, στην

προφορική διδασκαλία του Πλάτωνος, ο Ξενοκράτης με το έργο του παρουσίασε μια λεπτομερώς επεξεργασμένη, αλλά και εμπλουτισμένη με στοιχεία από την πυθαγόρεια παράδοση ανασύνθεση του Πλατωνισμού, συμπεριλαμβάνοντας στη διδασκαλία του μια θεωρία περί των πρώτων αρχών, μια αναθεωρημένη θεωρία των Ιδεών θεμελιωμένη πάνω σε μαθηματικές βάσεις, μια σύνθετη θεωρία για τη φύση των ψυχών –στην οποία συμπεριλαμβάνονταν μια ανάλυση για τη συγκρότηση και της λειτουργίας της Ψυχής του Κόσμου, καθώς και μια επεξεργασμένη δαιμονολογία– μια συναφής με αυτές τις δοξασίες κοσμολογία πάνω στις βάσεις μιας εξαιρετικά πρωτότυπης και ρηξικέλευθης γεωμετρικής ατομικής θεωρίας, και τέλος, μια λεπτομερή και ιδιαίτερα απαιτητική στις προδιαγραφές της ηθική θεωρία (Dillon 2003).

Είναι χαρακτηριστικό, και ίσως αναμενόμενο, ότι ήδη από την εποχή που τη διεύθυνση της Ακαδημίας ανέλαβε ο διάδοχος του Ξενοκράτη, ο Πολέμων, παρα-

τηρείται μια βαθμιαία μεταστροφή των ενδιαφερόντων της προς τα πιο πρακτικά ζητήματα του βίου, τα οποία είχαν απασχολήσει τον δάσκαλο του Πλάτωνος, τον Σωκράτη, και είχαν αποτυπωθεί με απaráμιλλο τρόπο στους λεγόμενους «σωκρατικούς» διαλόγους του. Είναι αξιοπρόσεκτη η πληροφορία που έχουμε ότι ο επόμενος σπουδαίος σχολάρχης της Ακαδημίας, ο Αρκεσίλαος, ήταν ο πρώτος ο οποίος ασχολήθηκε επισταμένα με τη συλλογή και την έκδοση όλων των διαλόγων του Πλάτωνος, και όχι μόνο των εκτενών εκείνων, όπως είναι η *Πολιτεία*, ο *Τίμαιος* και η τριλογία *Θεαίτητος* – *Σοφιστής* – *Πολιτικός*, πάνω στους

οποίους είχαν οικοδομηθεί οι προηγηθείσες συστηματοποιήσεις. Το αποτέλεσμα ήταν η αναβίωση του ενδιαφέροντος για τον Σωκράτη ως ηθική προσωπικότητα, αλλά και ως ακαταπόνητο εξεταστή και ελεγκτή των απόψεων που είχαν διατυπωθεί από τους συγχρόνους του, με τη σωκρατική αγνωσία – το περίφημο σωκρατικό *ούκ οίδα*– να προσλαμβάνει εκ νέου κυρίαρχη θέση στη φιλοσοφική έρευνα, ως το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο κατά την αναζήτηση της αλήθειας. Έτσι η Ακαδημία εισήλθε σε μια

νέα φάση της, η οποία έμελλε να προσδιορίσει τη φυσιογνωμία της για τους υπόλοιπους δύο αιώνες της ύπαρξής της, τη φάση της λεγόμενης Σκεπτικής Ακαδημίας, κατά την οποία ως κύριο μέλημά της εμφανίζεται η ενδελεχής κριτική και εν τέλει η ανασκευή ή η αποδόμηση όλων των δογματικών (όπως ονομάζονταν τότε) απόψεων, οι οποίες είχαν υποστηριχθεί κατά καιρούς από τις υπόλοιπες φιλοσοφικές σχολές της ελληνιστικής περιόδου, οι οποίες είχαν εν τω μεταξύ αναπτυχθεί και ριζώσει στην πνευματική ζωή της

Εικ. 3. Μωσαϊκό από τη βίλλα του T. Siminius Stephanus στην Πομπηία (Napoli, Museo archeologico nazionale, Inv. No. 124545)

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

πόλης, τουτέστιν του Στωικισμού, του Επικουρισμού και του Περιπάτου. Μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες που ανέδειξε η Ακαδημία κατά τη σκεπτικιστική της φάση ήταν ο Καρνεάδης, ο οποίος, καίτοι δεν συνέγραψε τίποτα, άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του στις εξελίξεις στον χώρο της φιλοσοφικής έρευνας για ολόκληρες γενιές μετά τον θάνατό του.

Έτσι λοιπόν, για σχεδόν τρεις αιώνες μετά από τη ίδρυσή της το 387 π.Χ., η πλατωνική Ακαδημία παρέμεινε η κοιτίδα, αλλά και ο φορέας που καθόριζε την ταυτότητα της πλατωνικής φιλοσοφίας, ο χώρος στον οποίο προσέβλεπε κανείς, εφόσον ήθελε να παρακολουθήσει την εξέλιξη της μέσα από τις έντονες φιλοσοφικές διαμάχες της ελληνιστικής περιόδου.

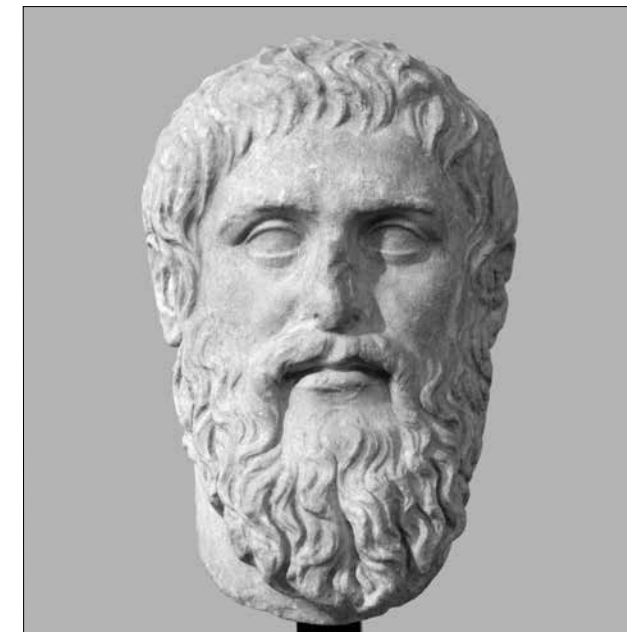
Ευθύς εξ αρχής έγινε φανερό ότι η συνέχιση του πνεύματος της πλατωνικής διδασκαλίας δεν σημαίνει την προσήλωση σε κανενός είδους δογματικές θέσεις, ούτε καν σε συγκεκριμένες θεωρητικές κατευθύνσεις, με αποτέλεσμα, στο διάστημα αυτό, να αναπτυχθεί στο πλαίσιο της σχολής μια μεγάλη ποικιλία από διαφορετικές τοποθετήσεις απέναντι σε κεντρικά ζητήματα της μεταφυσικής, της επιστημολογίας και της ηθικής.

Απ' ό,τι φαίνεται, η εμπλοκή των Αθηνών στον Πρώτο Μιθριδατικό πόλεμο εξαιτίας της τυχοδιωκτικής πολιτικής του τυράννου Αριστίωνα, και η συνακόλουθη πολιορκία και καταστροφή μέρους της πόλης, το 86 π.Χ., από τα στρατεύματα του Ρωμαίου δικτάτορα Σύλλα, είχαν δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική και την πνευματική ζωή της, και οδήγησαν στη διακοπή της λειτουργίας των κυριότερων από της φιλοσοφικές σχολές που δραστηριοποιούνταν σε αυτήν, συμπεριλαμβανομένης

της Ακαδημίας. Δεν είναι ίσως τυχαίο το γεγονός ότι, σύμφωνα με τις υπάρχουσες μαρτυρίες, ο Σύλλας κατέκοψε τα δέντρα του άλσους της Ακαδημίας, προκειμένου να τα χρησιμοποιήσει ως ξυλεία για την κατασκευή των πολιορκητικών του μηχανών. Ο τελευταίος από τους σχολάρχες της σχολής, ο Φίλων ο Λαρισσαίος, ο δάσκαλος του Κικέρωνα, είχε εγκαταλείψει την πόλη πριν από τα δραματικά αυτά γεγονότα και είχε καταφύγει στη Ρώμη, όπου είχε ισχυρές γνωριμίες, αφήνοντας ως τοποτηρητή του τον Χαρμάδα, τον αγαπημένο μαθητή του Καρνεάδη. Όμως η παρουσία αυτού του τελευταίου στον χώρο της Ακαδημίας αποτελούσε ήδη μακρινή ανάμνηση όταν,

λιγότερο από δέκα χρόνια αργότερα, ο Κικέρων επισκέφθηκε την περιοχή, αφήνοντάς μας, στην αρχή του πέμπτου βιβλίου του έργου του *De finibus* μια νοσταλγική αλλά και κάπως μελαγχολική περιγραφή ερημιάς και εγκατάλειψης ενός τοπίου που, μερικά χρόνια πριν, αντιβούιζε από τις φωνές των διαδόχων του Πλάτωνα (Cic., *De fin.* V, 1-4 και Glucker 1978 και Tarrant 1985). Όπως ο ίδιος ο Κικέρων σημειώνει, η επίσκεψή του αυτή, μαζί με μια ομάδα συγγενών και φίλων του, πραγματοποιή-

θηκε μετά από την παρακολούθηση μιας διάλεξης ενός άλλου διαπρεπούς Πλατωνικού δασκάλου, του Αντίοχου του Ασκαλωνίτη, ο οποίος όμως δίδασκε σε ένα γυμνάσιο που βρισκόταν μέσα στην πόλη των Αθηνών, το αποκαλούμενο Πτολεμαίον. Πληροφορούμαστε στη συνέχεια ότι ο Αντίοχος είχε ιδρύσει μια δική του ξεχωριστή σχολή, την οποία ονόμαζε Αρχαία ή Πέμπτη Ακαδημία, και στο πλαίσιο της οποίας επιχειρούσε να αναβιώσει τη φιλοσοφία των πρώτων δια-

Πλάτων. Αντίγραφο προτομής από τον Σιλανίωνα για την Ακαδημία Αθηνών (c. 370 π.Χ.), Μουσείο Καπιτωλίου

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

δόχων του Πλάτωνα, που κατά τη γνώμη του, δεν διέφερε ουσιαστικά από εκείνη των πρώιμων Περιπατητικών, αλλά ακόμη και από εκείνη των ιδρυτών της Στωϊκής φιλοσοφίας, επειδή θεωρούσε ότι οι όποιες φαινομενικές διαφορές τους οφείλονταν σε διαφοροποιήσεις μόνον ως προς την ορολογία που χρησιμοποιούσαν οι σχολές εκείνες.

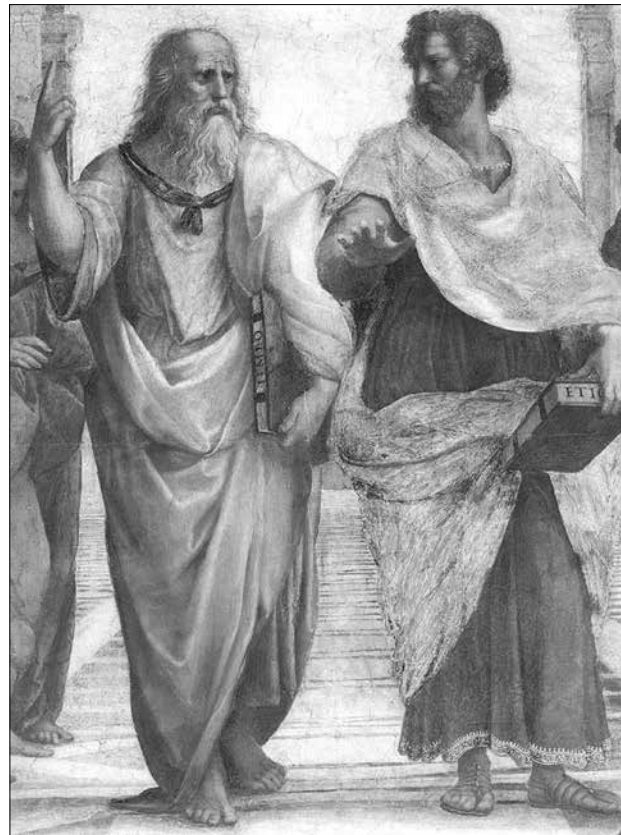
Εξαιτίας της πρωτοβουλίας του αυτής, ο Αντίοχος ήρθε σε ανοιχτή ρήξη με τους επίσημους εκπροσώπους της Πλατωνικής Ακαδημίας και ιδιαίτερα με τη σκεπτικιστική παράδοση που εκείνοι ακολουθούσαν κατά την περίοδο εκείνη.

Στο πλαίσιο αυτό, προχώρησε στην αναθεώρηση της ιστορικής εξέλιξης της ίδιας της σχολής από το ξεκίνημά της ως την εποχή του. Σύμφωνα με αυτήν, η μεταστροφή προς τον Σκεπτικισμό, που συντελέστηκε κατά την εποχή του Αρκεσιλάου και ολοκληρώθηκε με τον Καρνεάδη, είχε ως συνέπεια την αποστασιοποίηση της Ακαδημαϊκής διδασκαλίας από ορισμένες βασικές αρχές της πλατωνικής φιλοσοφίας, οι οποίες μπορούσαν να ανασυσταθούν μόνο με την προσφυγή στις απηχήσεις της σε άλλες φιλοσοφικές τάσεις της περιόδου, και κυρίως σε πτυχές της στωϊκής επιστημολογίας και της αριστοτελικής ηθικής θεωρίας. Έτσι, λ.χ., ο Αντίοχος επιχείρησε να αναβιώσει την πλατωνική θεωρία των Ιδεών κάτω από το φως της στωϊκής διδασκαλίας για τις λεγόμενες «κοινές έννοιες» ή «προλήψεις», ερμηνεύοντάς τες ως ένα είδος έμφυτων λογικών προϋποθέσεων, μέσω των οποίων η διάνοια είναι σε θέση να εκφέρει ασφαλείς

κρίσεις όσον αφορά τα πράγματα (Karamanolis 2006, 44-84 και Sedley 2012). Ωστόσο, θα αποτελούσε παρανόηση το να θεωρήσουμε τη φιλοσοφία του Αντίοχου ως απλώς «εκλεκτικιστική». Διότι αντιπροσωπεύει μια μεθοδική προσπάθεια αναβίωσης και επανασυστηματοποίησης του Πλατωνισμού με βάση τις ιστορικές καταβολές του στη διδασκαλία των διαλόγων του ίδιου του Πλάτωνα αλλά και στη διδασκαλία των άμεσων διαδόχων του ως τον Πολέμωνα.

Οι επιπτώσεις της μεταστροφής αυτής στην εξέλιξη του Πλατωνισμού υπήρξαν σημαντικές. Διότι το αποφασιστικό στοιχείο για τον καθορισμό και τη συνέχιση της πλατωνικής παράδοσης δεν ήταν πια η θεσμική συνέχεια της σχολής μέσω της διαδοχής των σχολαρχών της Ακαδημίας, ούτε η απλή επεξεργασία και ανάπτυξη των μεθοδολογικών εκείνων εργαλείων, όπως η διαλεκτική, που είχαν εξασφαλίσει στη Σκεπτική Ακαδημία πρωτεύοντα ρόλο κατά τις φιλοσοφικές διαμάχες της ελληνιστικής περιόδου, αλλά ένα σύνολο βασικών δογματικών πεποιθήσεων όσον αφορά τη φύση της πραγματικότητας, του ανθρώπου και της επιστημονικής γνώσης, πάνω στο οποίο μπορούσε να οικοδομηθεί ένα πλήρες φιλοσοφικό σύστημα –εφάμιλλο του Στωικισμού, φέρ' ειπείν–, που να αντιστοιχεί σε μια ολοκληρωμένη θεώρηση για τον κόσμο.

Είναι στην Αλεξάνδρεια που θα πρέπει να αναζητήσουμε το νήμα της εξελικτικής πορείας του Πλατωνισμού κατά την επόμενη περίοδο (Kalligas 2004, 38-43). Γνωρίζουμε άλλωστε από τον Κικέρωνα και

Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης (λεπτομέρεια από τη Σχολή των Αθηνών του Raffaello Sanzio (1509-1510), Μουσεία Βατικανού)

του Πλατωνισμού υπήρξαν σημαντικές. Διότι το αποφασιστικό στοιχείο για τον καθορισμό και τη συνέχιση της πλατωνικής παράδοσης δεν ήταν πια η θεσμική συνέχεια της σχολής μέσω της διαδοχής των σχολαρχών της Ακαδημίας, ούτε η απλή επεξεργασία και ανάπτυξη των μεθοδολογικών εκείνων εργαλείων, όπως η διαλεκτική, που είχαν εξασφαλίσει στη Σκεπτική Ακαδημία πρωτεύοντα ρόλο κατά τις φιλοσοφικές διαμάχες της ελληνιστικής περιόδου, αλλά ένα σύνολο βασικών δογματικών πεποιθήσεων όσον αφορά τη φύση της πραγματικότητας, του ανθρώπου και της επιστημονικής γνώσης, πάνω στο οποίο μπορούσε να οικοδομηθεί ένα πλήρες φιλοσοφικό σύστημα –εφάμιλλο του Στωικισμού, φέρ' ειπείν–, που να αντιστοιχεί σε μια ολοκληρωμένη θεώρηση για τον κόσμο.

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

από τον Πλούταρχο ότι ο Αντίοχος είχε επισκεφθεί την Αλεξάνδρεια συνοδεύοντας τον πάτρωνά του Ρωμαίο στρατηγό Λεύκιο Λούκουλλο, και ότι εκεί είχε έρθει σε επαφή με έναν όχι απόλυτα συνεκτικό κύκλο Πλατωνικών φιλοσόφων, μερικοί από τους οποίους μάλιστα βρισκόντουσαν ήδη καθ' οδόν προς τη διαμόρφωση μιας νέας, ακραίας εκδοχής νεοπυρρώνειου σκεπτικισμού, κύριος εκπρόσωπος της οποίας υπήρξε ο Αινησίδημος. Ενδείξεις που μπορούμε να αντλήσουμε από συγγραφείς που έζησαν κατ' αυτή την περίοδο στην Αλεξάνδρεια, όπως ο Φίλων ο Ιουδαίος, μας επιτρέπουν ωστόσο να παρακολουθήσουμε τη διαμόρφωση και μιας νέας δογματικής τάσης στο πλαίσιο του Πλατωνισμού, όπου στοιχεία από τη διδασκαλία άλλων σχολών, και κυρίως του Στωικισμού, εντάσσονται κάτω από τη σκέπη μιας συνολικής θεώρησης που έχει ως βάση της ορισμένα θεωρούμενα ως θεμελιώδη έργα του Πλάτωνα, και κυρίως τον *Τίμαιο*, του οποίου η κοσμογονία ερμηνευόταν πια με έναν καινοφανή τρόπο, έτσι ώστε να καταστεί συμβατή τόσο προς τις θεολογικές προκαταλήψεις, φερ' ειπείν, του Ιουδαίου στοχαστή, όσο και με τις στωϊκές αντιλήψεις που, όπως είδαμε, είχαν ήδη ενταχθεί στο πλαίσιο του Πλατωνισμού από τον Αντίοχο. Οι πλατωνικές Ιδέες, που σύμφωνα με τη αφήγηση του *Τιμαίου* αποτελούν το πρότυπο με βάση το οποίο ο κοσμικός Δημιουργός πραγματοποιεί το έργο του, ερμηνεύονται τώρα ως διανοήματά του που τον καθοδηγούν κατά τη δημιουργική του δραστηριότητα, χωρίς όμως να διαθέτουν δική τους αυτόνομη από εκείνον υπόσταση (Καλλιγιάς 1997, 329-41).

Μια σημαντική μορφή αυτής της περιόδου που όμως, δυστυχώς, οι μαρτυρίες μας γι' αυτήν είναι περιορισμένες και αινιγματικές, είναι ο Εύδωρος, ο οποίος, απ' ό,τι φαίνεται, έδρασε στην Αλεξάνδρεια κατά το δεύτερο μισό του 1ου αι. π.Χ. Στη διδασκαλία του διακρίνουμε μια μεθοδική προσπάθεια συστηματοποίησης της πλατωνικής διδασκαλίας πάνω σε βάσεις που αντλούνται από την (νεο-)Πυθαγόρεια παράδοση, με αποτέλεσμα την ανασυγκρότηση ενός μεγαλεπήβολου σχήματος παραγωγής της πραγματικότητας από ορισμένες θεωρούμενες ως θεμελιώδεις αρχές, ακολου-

θώντας μια μαθηματικής έμπνευσης μέθοδο οργάνωσης των διαφόρων οντολογικών επιπέδων. Στην προσπάθειά του αυτή ανασύστασης του Πλατωνισμού πάνω σε ένα σύστημα θεμελιωδών αρχών, ο Εύδωρος ανέτρεξε και χρησιμοποίησε τις μαρτυρίες που περιέχονται στα έργα του Αριστοτέλη σχετικά με την προφορική διδασκαλία του δασκάλου του, και ως εκ τούτου θεώρησε ότι ενομιμοποιείτο στο να επανεισαγάγει την πυθαγόρεια αριθμοθεωρία, μαζί ενδεχομένως με ορισμένες νεοπυθαγόρειες προεκτάσεις της, στην πλατωνική θεωρία των Ιδεών.

Η μεταστροφή αυτή προς μια περισσότερο δογματική και συστηματική εκδοχή του Πλατωνισμού εξυπηρετούσε όμως ταυτόχρονα και ορισμένες άλλες ανάγκες, που σχετίζονται με τον καινούργιο ρόλο που εκαλείτο να παίξει η φιλοσοφική διδασκαλία μέσα στις εξελισσόμενες κοινωνικές συνθήκες της οικουμενικής πια Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Όπως είναι εμφανές ήδη από την περίπτωση του Κικέρωνα, η διδασκαλία της φιλοσοφίας απευθυνόταν όλο και περισσότερο σε ένα ευρύτερο κοινό, το οποίο ενδιαφερόταν μάλλον να ενημερωθεί για τις τρέχουσες φιλοσοφικές θεωρίες και απόψεις, και όχι να εμπλακεί μαζί τους άμεσα, κρίνοντας ή αναλύοντάς τες σε βάθος ή επεξεργαζόμενο νέες μορφές επιχειρηματολογίας. Πρόκειται για όσους παρακολουθούσαν τη δραστηριότητα των σχολών *ιστορίας* και όχι *φιλοσοφίας* *ένεκα*, κατά τη διατύπωση που συναντούμε αργότερα στην *Είσαγωγή* του Αλβίνου. Ένα τέτοιο κοινό ήταν φυσικό να προτιμά τη δογματική σαφήνεια και τις εύληπτες σχηματοποιήσεις, ιδιαίτερα μάλιστα αν τούτες συνοδεύονταν από καλλιπέπεια, ρητορική επιδεξιότητα στην παρουσίασή τους, ή ακόμη και από κατάλληλη λογοτεχνική επένδυση που καθιστούσε το φιλοσοφικό περιεχόμενο πιο προσίτο σε όσους ήσαν αμήντοι στη στρυφνή τεχνική ορολογία.

Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα Πλατωνικών φιλοσόφων με τέτοιου είδους ρητορικές ή ευρύτερα λογοτεχνικές βλέψεις και προτιμήσεις που έδρασαν κατά τους δύο πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες θα μπορούσαν να αναφερθούν εδώ ο Πλούταρχος ο Χαιρωνεύς και ο πιθανότατα προερχόμενος από την Αλε-

ξάνδρεια δάσκαλος του Αμμώνιος, ο Φαβρίνιος από την Αρελάτη, ο συγγραφέας των *Μεταμορφώσεων* Απουλήιος και ο διάσημος εκλαϊκευτής του Πλατωνισμού Μάξιμος ο Τύριος. Για όλους αυτούς ο Πλατωνισμός αντιπροσώπευε μια λίγο ως πολύ συνεκτική παράδοση φιλοσοφικής διδασκαλίας και σκέψης με σαφείς θεωρητικούς προσανατολισμούς και κατευθύνσεις, που προσδιορίζονταν από μια, συνήθως επιλεκτική, ανάγνωση εκείνων των πλατωνικών διαλόγων οι οποίοι θεωρούνταν ότι απηχούσαν με μεγαλύτερη πιστότητα τα κύρια δόγματα και τα πρωταρχικά μηνύματα που μπορούσαν να αντλήσουν οι σύγχρονοί τους από την πλατωνική διδασκαλία.

Παράλληλα με αυτή την τάση σχηματοποίησης και, ενίοτε, επιλεκτικής απλούστευσης του Πλατωνισμού, έτσι ώστε να μπορεί να γίνει πιο εύκολα προσιτός, και τα πορίσματά του να διαχυθούν ευρύτερα στην κοινωνία της εποχής, έγιναν και προσπάθειες κωδικοποίησης και εναρμόνισης των στοιχείων εκείνων που θεωρούνταν ότι συνθέτουν τον πυρήνα της πλατωνικής φιλοσοφίας, η οποία έτεινε να προσλάβει πια τον χαρακτήρα ενός φιλοσοφικού συστήματος, με σαφείς τοποθετήσεις όσον αφορά τα βασικά φιλοσοφικά ζητήματα, τα οποία είχαν καταστεί αντικείμενα επισταμένων συζητήσεων και διαμάχης καθ' όλη την ελληνιστική περίοδο. Αποτέλεσμα ήταν η παραγωγή διδακτικών εγχειριδίων, που είχαν ως σκοπό να παρουσιάσουν με συνοπτικό αλλά σαφή τρόπο τα βασικά εκείνα δόγματα, τα οποία θεωρούνταν ότι εκπροσωπούσαν την ουσία της πλατωνικής φιλοσοφίας. Τα έργα αυτού του τύπου προορίζονταν κυρίως για την καθοδήγηση των διδασκομένων στις διάφορες σχολές, οι οποίες άρχισαν να ξεφυτρώνουν σε πολλές πόλεις της Ρωμαϊκής επικράτειας κατά την περίοδο αυτή – όπως λ.χ. στην Αλεξάνδρεια, στη Σμύρνη, στην Πέργαμο, στην Αντιόχεια, στη Ρώμη και αλλού – και οι οποίες διευθύνονταν από προσωπικότητες που εμφανίζονταν ως Πλατωνικοί (και όχι πια ως Ακαδημαϊκοί) φιλόσοφοι, εκπροσωπώντας ιδιαίτερες, και ενίοτε ιδιόμορφες, εκδοχές αυτού που εθεωρείτο ως ο πυρήνας της πλατωνικής φιλοσοφίας. Τέτοια εγχειρίδια, που οι τίτλοι τους είναι ιδιαίτερος διαφωτιστικοί όσον

αφορά το χαρακτήρα και τις επιδιώξεις τους, έχουν φτάσει ως εμάς, με πιο αντιπροσωπευτικά την *Εἰσαγωγή* του Αλβίνου, το *De Platone et eius dogmate* του Απουλήιου και τον *Διδασκαλικὸν τῶν Πλάτωνος δογμάτων* του φερόμενου ως «Αλκινόου». Όπως θα περιμένα κανείς, τα έργα αυτά δεν έχουν αξιώσεις πρωτοτυπίας ή βάθους ανάλυσης, ούτε υπεισέρχονται σε ζητήματα που είναι διαμφισβητούμενα ή προβληματικά στην αντιμετώπισή τους. Μπορούσαν όμως να χρησιμοποιηθούν και ευρύτερα ως πρόσφορες εισαγωγές ή ως ενημερωτικοί «οδηγοί σπουδῶν» όσον αφορά το περιεχόμενο της πλατωνικής φιλοσοφίας για όσους δεν είχαν τον χρόνο ή τη διάθεση να διατρέξουν το ογκώδες και συχνά δύσβατο corpus των πλατωνικών συγγραμμάτων (Dillon 1977).

Από την άλλη πλευρά, άρχισε να παρουσιάζεται και ζήτηση, κυρίως από εκείνους που είχαν, παρ' όλα αυτά, τη διάθεση και την επιμονή να εντρυφήσουν στην ανάγνωση των ιδίων των πλατωνικών διαλόγων, για έργα τα οποία θα μπορούσαν να καταστήσουν αυτή την ανάγνωση πιο εύκολη και περισσότερο εμπειριστωμένη, αναλύοντας συστηματικά την επιχειρηματολογία που εμπεριέχεται σε αυτούς και αναδεικνύοντας και διαφωτίζοντας το δογματικό τους περιεχόμενο. Έτσι έχουμε από την εποχή αυτή ένα σημαντικό τμήμα ενός αναλυτικού υπομνήματος στον πλατωνικό *Θεαίτητο* (Bastianini και Sedley 1995, 227-562),² το οποίο είναι οπωσδήποτε αρκετά προγενέστερο από τον πάπυρο του περίπου 150 μ.Χ. που το διασώζει. Ο συγγραφέας αυτού του έργου παραμένει άγνωστος σε εμάς, ωστόσο ξέρουμε ότι κατά την ίδια περίπου περίοδο, ο Πλατωνικός διδάσκαλος Καλβήνος Ταύρος δρούσε στην Αθήνα και στα περίχωρά της ως ιδιωτικός καθηγητής, έχοντας στον περίγυρό του έναν κύκλο από τακτικούς μαθητές στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν μελλοντικοί φιλοσοφικοί μελετητές του Πλάτωνα, αλλά και επίδοξοι ρήτορες όπως ο Aulus Gellius, ο οποίος έχει καταγράψει ποικίλα στιγμιότυπα από τη διδασκαλία του στο έργο του *Noctes Atticae*. Η ανάγκη για την ανασύνθεση ενός πλήρους φιλοσοφικού συστήματος, το οποίο να ανταποκρίνεται με επάρκεια στις πνευματικές αναζητήσεις των ανθρώ-

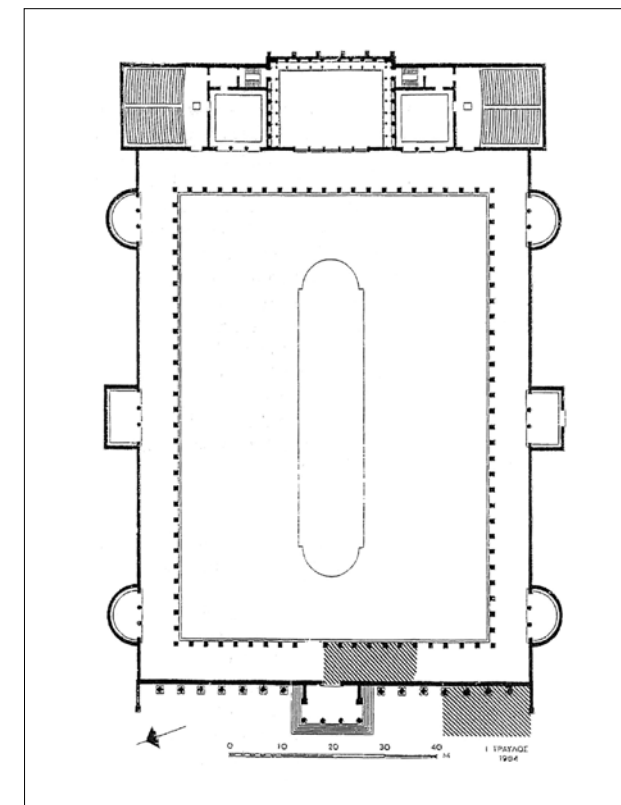
πων της εποχής, κατέστη ακόμη περισσότερο επιτακτική μετά την ίδρυση, κατά το 176 μ.Χ., από τον Μάρκο Αυρήλιο στην Αθήνα, του περίφημου Διδασκαλείου, όπου, μεταξύ άλλων, εξασκούσαν η συστηματική μελέτη και διδασκαλία των τεσσάρων αναγνωριζόμενων τότε ως βασικών φιλοσοφικών κατευθύνσεων, των λεγόμενων *αἱρέσεων*, τουτέστιν του Πλατωνισμού, του Αριστοτελισμού, του Στωικισμού και του Επικουρισμού. Έχω υποστηρίξει την άποψη (Kalligas 2004, 49 σημ.49) ότι ο οργανισμός αυτός, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το πρώτο πραγματικό «πανεπιστήμιο» της αρχαιότητας, ήταν εγκατεστημένος στον χώρο που είναι σήμερα γνωστός ως Βιβλιοθήκη του Αδριανού. Η ίδια η διαρρύθμιση του κτιρίου, με τις τέσσερις ημικυκλικές «εξέδρες» στις επιμήκεις πλευρές του (εικ. 4), συνηγορεί στην ταύτιση αυτή. Η καταστροφή του κατά την εισβολή των Ερούλων στην Αθήνα το 267 μ.Χ. σήμανε και τον τερματισμό της λειτουργίας μιας από τις πολυτιμότερες παρακαταθήκες γραπτών κειμηλίων της αρχαιότητας. Ένας ανώνυμος συνεχιστής του Δίωνος Κασσίου (Müller 1851, 196: πρβ. Ζωναράς, *Χρον.* XII, 26, 605) παραδίδει μια ανατριχιαστική, και συνάμα διασκεδαστική, μαρτυρία σχετικά με την τύχη των περιεχομένων στη βιβλιοθήκη βιβλίων: *τῶν Σκυθῶν ἐπὶ Κλαυδίου τὰς Ἀθήνας ἐλόντων καὶ συναγαγόντων πάντα τὰ βιβλία καὶ βουληθέντων καῦσαι, ἄλλος τις ἐν αὐτοῖς φρόνιμος εἶναι νομιζόμενος ἐκώλυσε λέγων, ὅτι περὶ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι σχολάζοντες πολέμου ἄμελοῦσι.*

Ένας από τους πρώτους κατόχους των επιδοτούμενων από το δημόσιο «εδρών» στο ίδρυμα αυτό, τους αποκαλούμενους *διαδόχους*, ήταν ο Αττικός, μια αξιόλογη μορφή του Μεσοπλατωνισμού, που τα έργα του ήσαν γνωστά στον Ευσέβιο Καισαρείας, ο οποίος μας έχει περισώσει μερικά αξιόλογα αποσπάσματα (Places 1977). Από τούτα γίνεται εμφανές ότι κύριο μέλημα του Αττικού ήταν να οριοθετήσει με ακρίβεια το πλαίσιο της πλατωνικής δογματικής φιλοσοφίας. Παράλληλα, τούτος ασχολείται επισταμένα με την πολεμική

εναντίον άλλων ανταγωνιστικών σχολών, και κυρίως του Αριστοτελισμού, τον οποίο εντοπίζει ως τον κυριότερο αντίπαλο της *πολυωφελούς*, όπως την χαρακτηρίζει, πλατωνικής διδασκαλίας, και τον καταγγέλλει για την υλιστική μεταφυσική του, την επιφαινομεναλιστική ψυχολογία του και τη αδυναμία του να εξηγήσει και να περιγράψει επαρκώς την προνοητική παρέμβαση του θείου μέσα στο φυσικό σύμπαν.

Οι διάδοχοί του στη σχολή των Αθηνών, όπως λ.χ. ο Αρποκρατίων και ο Λογγίνος, συνέχισαν προς την κατεύθυνση της επεξεργασίας και του εμπλουτισμού της πλατωνικής φιλοσοφίας

με όλο και περισσότερο εξελιγμένες θεωρήσεις που παρείχαν τη δυνατότητα είτε συσχετισμού της με ποικίλες μυθολογικές και θεολογικές παραδόσεις, είτε της ενσωμάτωσης νεότερων φιλοσοφικών εργαλείων ανάλυσης της πραγματικότητας, προκειμένου να αναλύσουν και να αναπτύξουν συστηματικά τις, ενίοτε μόνον υπαινικτικά διατυπωμένες στους διαλόγους, πλατωνικές θεωρήσεις. Η προσέγγιση αυτή

Εικ. 4. Η Βιβλιοθήκη του Αδριανού. (J. Travlos, Pictorial Dictionary of Ancient Athens, New York 1980, 246)

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

απαιτούσε την όλο και προσεκτικότερη και πιο επισταμένη ανάγνωση των πλατωνικών κειμένων, τα οποία πλέον είχαν καταστεί οι κύριοι φορείς της πλατωνικής παράδοσης και όφειλαν να αντιμετωπίζονται με περίσκεψη και σεβασμό. Είναι αυτή ακριβώς την αντιμετώπιση που καυτηρίασε ο Πλωτίνος όταν χαρακτήριζε τον Λογγίνο ως φιλόλογον, φιλόσοφον δὲ οὐδαμῶς (Πορφύριου, *Περὶ τοῦ Πλωτίνου βίου καὶ τῆς τάξεως τῶν βιβλίων αὐτοῦ*, 14, 18-20).

Ωστόσο, εκ παραλλήλου με αυτή την προσηλωμένη στο γράμμα των διαλόγων προσέγγιση του Πλατωνισμού, είχε αναπτυχθεί και μια άλλη, ανταγωνιστική της τάση, η οποία αντιμετώπιζε το έργο του Πλάτωνα ως απλή ένδειξη για την ύπαρξη ενός πολύ ευρύτερου και αρχαιότερου πνευματικού ρεύματος, το οποίο μόνον εν μέρει ενδέχεται να μας αποκαλυφθεί μέσω των διαλόγων, μπορεί όμως να γίνει πληρέστερα κατανοητό αν ανατρέξει κανείς και αναλύσει ένα πλήθος από άλλες πηγές, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικές, αλλά ωστόσο συμβατές και διαφωτιστικές, εκφάνσεις του. Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος αυτής της τάσης ήταν ο Νουμήνιος

(Places 1973), ένας Νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος που έδρασε στην Απάμεια της Συρίας προς τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ., και ο οποίος επιχείρησε μίαν ανασύσταση αυτού του ενίοτε υπόγειου και αφανούς ρεύματος που, κατά τη γνώμη του, οι ρίζες του χάνονται στα βάθη του μακρινού παρελθόντος, αλλά αποτυπώσεις του μπορούν να διαγνωστούν στα λεγόμενα *βαρβαρικά νόμιμα*, δηλαδή στις μυθολογικές, θεολογικές και άλλες

παραδόσεις των αρχαίων μεγάλων πολιτισμών της Ανατολής, ήτοι των Περσών, των Ινδών, των Εβραίων, των Αιγυπτίων και άλλων. Στον Ελληνικό χώρο η πνευματική αυτή παράδοση είχε βρει, κατά τον Νουμήνιο, έκφραση στη διδασκαλία του Ορφέα και των Πυθαγορείων, ενώ μετεξέλιξη και συστηματοποίησή της αποτέλεσε το έργο του Πλάτωνα. Μετά από εκείνον, αυτή συνεχίστηκε από το έργο των άμεσων διαδόχων του, όμως στη συνέχεια διακόπηκε εξαιτίας της απομάκρυνσης των Ακαδημαϊκών της ελληνιστικής

Εικ. 5. Η «Οικία Πρόκλου» κατά την ανασκαφή της (Ι. Μηλιάδης, Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας 1955, Πίν. 5)

περιόδου από τα δόγματα του ιδρυτή της σχολής και τη μεταστροφή τους προς την κατεύθυνση μιας άγωσης και ματαιόσπουδης ενασχόλησης με τον σκεπτικισμό, με αποτέλεσμα να χάσουν την επαφή τους με την αυθεντική διδασκαλία που αποτελούσε την πραγματική κληρονομιά του Πλατωνισμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι διάλογοι του Πλάτωνα έπαυαν να είναι το αποκλειστικό εχέγγυο για την αυθεντικότητα της πλατωνικής διδασκαλίας και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, εκ παραλλήλου με άλλες πηγές, ως απλά υποβοηθήματα στην αναζήτηση μιας βαθύτερης φιλοσοφικής θεώρησης των πραγμάτων,

η οποία εύρισκε σε αυτούς μόνο μερική και συγκαλυμμένη έκφραση.

Έτσι, έναν αιώνα περίπου αργότερα, όταν ο Πλωτίνος επιχείρησε την αναβίωση του Πλατωνισμού επί τη βάση αρχών που ανάγονταν σε μια επανασυστηματοποίησή του με αναφορά σε διαδοχικά οντολογικά επίπεδα συγκρότησης της πραγματικότητας, τις λεγόμενες τρεις υποστάσεις του, ήταν φυσικό οι Αθη-

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

ναίοι ομότεχνοί του να τον κατηγορήσουν ότι αντέγραφε τις θεωρίες του Νουμήνιου, εξαιτίας της απομάκρυνσής του από την κατά γράμμα ερμηνεία των πλατωνικών διαλόγων. Παρέβλεπαν, κατ' αυτόν τον τρόπο, τις σημαντικές διαφοροποιήσεις του από βασικά στοιχεία της διδασκαλίας του Νουμήνιου, αλλά και το γεγονός ότι με τις καινοτομικές θεωρίες του ο Πλωτίνος οδηγούσε τον Πλατωνισμό προς εντελώς καινούργιες κατευθύνσεις, για τις οποίες, πολλούς αιώνες αργότερα, επινοήθηκε ο όρος «Νεοπλατωνισμός».

Η Αθήνα αντιστάθηκε στην εισαγωγή των Νεοπλατωνικών καινοτομιών όσον αφορά την ερμηνεία των έργων του Πλάτωνα, εμμένοντας σε μια λίγο ως πολύ κατά γράμμα κατανόησή τους και αποφεύγοντας τις φιλόδοξες και υψιπετείς επαναναγνώσεις που πρότειναν στοχαστές, όπως ο Ιάμβλιχος στη σχολή του στην Συρία. Οπωσδήποτε όμως, η καταστροφή της έδρας του Διδασκαλείου κατά την εισβολή των βαρβάρων Ερούλων στην πόλη το 267 μ.Χ., συνετέλεσε στο να απωλέσει, σε έναν σημαντικό βαθμό, η Αθήνα την αίγλη της ως του θεματοφύλακα της αυθεντικής Πλατωνικής διδασκαλίας. Είναι ενδεικτικό ότι ο μετέπειτα αυτοκράτορας Ιουλιανός, ο επικληθείς Παραβάτης, ο οποίος σπούδασε στην πόλη κατά τα μέσα του τέταρτου αιώνα μ.Χ., έμεινε μάλλον απογοητευμένος από το επίπεδο και το ύφος των σπουδών εκεί, με αποτέλεσμα να καταφύγει με ανακούφιση κοντά στον θεόπνευστο, όπως τον θεωρούσε, θεουργό Μάξιμο τον Εφέσιο, προκειμένου να βρει εκεί το αυθεντικό νόημα της πλατωνικής διδασκαλίας (Ευναπίου, *Βίοι φιλοσόφων και σοφιστών* VII 2, και Αθανασιάδη 2001, 68-71).

Κατά τα άλλα, υπάρχουν ελάχιστες μαρτυρίες σχετικά με τη διδασκαλία του Πλατωνισμού στην Αθήνα κατά τον 4ο αι. μ.Χ. (Saffrey και Westerink 1968, XXXV-XLVIII). Κάποιες μάλλον υπαινικτικές και αβέβαιες μαρτυρίες μας οδηγούν στην εικασία ότι ο Ιάμβλιχος ο νεώτερος (που ήταν εγγονός του Σωπάτρου του Απαμέως, του μαθητή και διαδόχου του γνωστού φιλοσόφου Ιαμβλίχου του Χαλκιδέως) είχε παίξει κάποιον ρόλο στη μεταλαμπάδευση του Νεο-

πλατωνισμού από τη Συρία στην Αθήνα προς το τέλος αυτής της περιόδου (Cameron 1967). Ωστόσο, όταν γύρω στο 400 μ.Χ. ο Συνέσιος ο Κυρηναίος επισκέφθηκε την Αθήνα για να γνωρίσει τη φημισμένη φιλοσοφική της παράδοση, δεν βρήκε σχεδόν τίποτα εκεί που να ανταποκρινόταν στις προσδοκίες του από την δοξασμένη κοιτίδα του Πλατωνισμού.³

Χρειάστηκε να καταβληθεί μεγάλη προσπάθεια, κάτω από εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες εξαιτίας του θριμβεύοντος πια Χριστιανισμού, για να αναβιώσει η μελέτη του Πλατωνισμού κατά τον 5ο αι. μ.Χ. από τους τελευταίους Νεοπλατωνικούς διαδόχους και ως το οριστικό κλείσιμο όλων των φιλοσοφικών σχολών στην πόλη κατά τον αιώνα που ακολούθησε. Κατά το διάστημα αυτό κυριαρχούν οι μορφές του Συριανού και, κυρίως, του μαθητή του Πρόκλου από τη Λυκία, οι οποίοι κατέστησαν και πάλι τη σχολή των Αθηνών εφάμιλλη με εκείνην της Αλεξάνδρειας μολοντί, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, η διδασκαλία περιοριζόταν πια σε ιδιωτικούς χώρους, κυρίως σε κατοικίες ευκατάστατων αθηναϊκών οικογενειών, οι οποίες κτίστηκαν κατά τον 5ο αιώνα στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, στην περιοχή του ανακαινισμένου (αν και προορισμένου πια για τη διεξαγωγή πολιτικών διαβουλεύσεων) θεάτρου του Διονύσου. Ανάμεσα σε μια ομάδα από εντυπωσιακές Ρωμαϊκές βίλλες βρισκόταν μία, η οποία ανασκάφηκε το 1955 και ταυτίστηκε από τον ανασκαφέα της ως η «Οικία του Πρόκλου» (εικ. 5), ενώ τα εκεί ευρήματα εκτίθενται σήμερα στο ισόγειο του σύγχρονου Μουσείου της Ακρόπολης. Σύμφωνα με την αρχαία βιογραφία του φιλοσόφου, τούτος είχε κληρονομήσει το συγκεκριμένο οίκημα από τους προκατόχους του Πλούταρχο τον Αθηναίο και Συριανό (Μαρίνου, *Πρόκλος* 29 και Karivieri 1994, 115-39, Widberg 2017, 15-18).

Κάπως πιο απομονωμένη και περικλειστή είναι η κείμενη στη βόρεια κλιτύ του λόφου του Αρείου Πάγου «Οικία C», η οποία έχει ταυτιστεί από την Π. Αθανασιάδη (Athanassiadi 1999, 343-47) ως η κατοικία και η έδρα διδασκαλίας του τελευταίου σχολάρχη της Νεοπλατωνικής σχολής των Αθηνών Δαμάσκιου, πριν από την κατάληψη του χώρου από τις εκκλησιαστικές

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

αρχές κατά την εποχή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού. Τότε, ως αποτέλεσμα της διαβόητης νομοθετικής ρύθμισης του 529, η οποία απαγόρευε την εξάσκηση φιλοσοφικής διδασκαλίας στην πόλη της Αθήνας (Μαλάλας, *Χρονογραφία* XVIII, 451: *ὁ αὐτὸς βασιλεὺς θεσπίσας πρόσταξιν ἔπεμψεν ἐν Ἀθήναις, κελεύσας μηδένα διδάσκειν φιλοσοφίαν...*), οι τελευταίοι εν ενεργεία Πλατωνικοί φιλόσοφοι της πόλης Δαμάσκιος, Σιμπλικίος, Ευλάμιος, Πρισκιανός, Ερμείας, Διογένης και Ισίδωρος αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στη μακρινή Περσία προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών για τη συνέχιση του έργου τους, κοντά στον φιλομαθή –σύμφωνα με μια φήμη που έμελλε να αποδειχθεί παραπλανητική– Σασσανίδα βασιλιά Χοσρόη (Αγαθίας II, 30-31 και Cameron 1969 και Blumenthal 1978). Φαίνεται όμως ότι οι λόγοι για την οριστική διακοπή των εργασιών της σχολής, εκτός από εκπαιδευτικής φύσεως (Hallström 1994, 141-60), ήσαν και οικονομικοί, κυρίως εξαιτίας των επανειλημμένων δημιουργιών των λεγόμενων «διαδοχικών», τουτέστιν των περιουσιακών στοιχείων και προσόδων που ως τότε αποτελούσαν το κεφάλαιο διαχείρισης που περνούσε στα χέρια του εκάστοτε σχολάρχη (Ολυμπιόδωρος, *Εἰς τὸν Πλάτωνος Ἀλκιβιάδην* 141 και Westerink 1990, 329-31). Με αυτή τη μεθόδευση η κεντρική εξουσία κατόρθωσε τελικά να υποσκάψει μέχρι τελικής εξαντλήσεως τα όποια αποθέματα επέτρεπαν την ανεξάρτητη λειτουργία της, και έτσι να οδηγήσει στην οριστική κατάργηση μιας παράδοσης ελεύθερου φιλοσοφικού στοχασμού, η οποία είχε διατηρηθεί, μέσα από αντίξοες πολλές φορές συνθήκες, για περισσότερα από εννιακόσια χρόνια.

Σημειώσεις

1. Ιδιαίτερα διασκεδαστική είναι η μαρτυρία που μας παρέχει ένα απόσπασμα από ένα έργο ενός σύγχρονου του Πλάτωνα κωμικού ποιητή, όπου διακωμωδεύεται η διαιρετική διαλεκτική μέθοδος, η οποία μας είναι γνωστή από ύστερους πλατωνικούς διαλόγους, όπως ο *Σοφιστής* και ο *Πολιτικός*:

A: Τι κάνουν ο Πλάτων, ο Σπεύσιπος και ο Μενέδημος, με ποιους κάνουν τώρα παρέα; Ποιες είναι οι ασχολίες τους και ποια είναι τα θέματα που εξετάζουν; Πες μου το, μα τη Γη, με σύνεση, αν καταλαβαίνεις τίποτε από αυτά.

B: Ξέρω, και μπορώ να σου πω γι' αυτά με σαφήνεια. Κατά την περίοδο των Παναθηναίων, είδα στο γυμνάσιο της Ακαδημείας μια μεγάλη ομάδα από νεαρούς, και άκουσα εκεί πράγματα εξωφρενικά και παράλογα. Διότι έδιναν ορισμούς για τα φυσικά όντα, διακρίνοντας τον τρόπο που ζουν τα ζώα, καθώς επίσης τη φύση των δέντρων και τα γένη των λαχανικών. Και μέσα σε όλα αυτά, εξέταζαν την κολοκύθα, λέγοντας σε ποιο γένος υπάγεται.

A: Και πώς ακριβώς όρισαν εκείνο το φυτό, και σε ποιο γένος είπαν ότι ανήκει; Πες μου το, αν κατάλαβες.

B: Στην αρχή, όλοι τους στέκονταν αμίλητοι. Κατόπιν προσήλωσαν την προσοχή τους, έσκυψαν για πολλή ώρα από πάνω του και σκεφτόντουσαν. Και τότε, ξαφνικά, ενώ οι άλλοι νεαροί ήσαν ακόμα σκυμμένοι και προβληματισμένοι, κάποιος είπε πως είναι ένα «στρογγυλό λαχανικό». Άλλος τότε είπε «χόρτο», άλλος «δέντρο». Και όταν τα άκουσε αυτά ένας γιατρός που είχε έρθει από τη Σικελία, τους κατηγόρησε ότι λένε φλυαρίες.

A: Τότε εκείνοι οργίστηκαν, και του έβαλαν τις φωνές ότι τους χλευάζει; Διότι σε παρόμοιες συνάξεις είναι σύνηθες να γίνονται τέτοια πράγματα.

B: Οι νεαροί δεν έδωσαν καθόλου σημασία. Και ο Πλάτων, που ήταν παρών, τους μίλησε ήρεμα και τους παρότρυνε να μην απαντήσουν. Κατόπιν τους προέτρεψε να αρχίσουν και πάλι να δίνουν ορισμούς, σε ποιο γένος υπάγεται η κολοκύθα. Οπότε εκείνοι άρχισαν και πάλι τις υποδιαρέσεις. (Ἐπικράτης, απ. 10 (11), Kassel–Austin = Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*, Ἐπιτ. II, 59d, Εὐστράτιος, *Εἰς Ἰλιάδα* 864.31).

2. Είναι ενδεικτικό πως στο κείμενο του υπομνήματος ο όρος *Ακαδημεικός* χρησιμοποιείται στο 54.39-43, για να δηλωθεί μια σκεπτικιστική τοποθέτηση, ενώ ο όρος *Πλατωνικός* προκειμένου γενικότερα για όσους ασχολούνται με την ερμηνεία του Πλάτωνα: βλ. 2.11-2 και το απ. D.

3. Με βάση τη μαρτυρία από μια επιστολή του Συνεσίου, γραμμένη κατά τη διάρκεια αυτής της επίσκεψής του στην Αθήνα (Συνεσ., *Ἐπιστ.* 136), έχω υποστηρίξει αλλού ότι, κατά την περίοδο αυτή, η εκεί διδασκαλία του Πλατωνι-

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

σμού, ο οποίος είχε αρχίσει να προσλαμβάνει έντονα νεοπλατωνικά-τελετουργικά χαρακτηριστικά, επικεντρωνόταν κυρίως στην περιοχή του αρχαίου δήμου του Αναργυρούντος (της σημερινής Βάρης), όπου και το γνωστό σπήλαιο το αφιερωμένο στον Πάνα και στις Νύμφες, έχοντας ως βασικούς εκφραστές τον Πλούταρχο τον Αθηναίο και την κόρη του Ασκληπιγένεια. Ο Πλούταρχος εμφανίζεται επίσης ως αναθέτης του ανδριάντα του ύπαρχου Ερκουλίου, ο οποίος είχε συνδράμει στην επισκευή της Βιβλιοθήκης του Αδριανού (Χωρέμη – Τιγγινάγκα 2008, 127-8, σημ. 4 και 17).

Βιβλιογραφία

Αθανασιάδη Π., *Ιουλιανός: Μια βιογραφία*, Αθήνα 2001.
Athanassiadi P. (edit.), *Damascius, The Philosophical History*, Athens 1999, 343-7.
Bastianini G.& Sedley D.N. στο *Corpus dei Papiri Filosofici Greci e Latini*, Parte III, Firenze 1995, 227-562.
Blumenthal H.J., «529 and its Sequel: What happened to the Academy?», *Byzantion* 48 (1978), 369-85.
Cameron A., «Iamblichus at Athens», *Athenaeum* 45 (1967), 143-53.
Cameron A., «The Last Days of the Academy at Athens», *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 195 (1969), 7-29
Caruso A., *Academia: Archeologia di una scuola filosofica ad Atene da Platone a Proclo (387 a.C. – 485 d.C.)*, Paestum 2013.
Cherniss H., *The Riddle of the Early Academy*, Berkeley, CA 1945.
Dillon J., *The Middle Platonists: A Study of Platonism, 80 B.C. to A.D. 220*, London 1977,
Dillon J., *The Heirs of Plato: A Study of the Old Academy (347-274 B.C.)*, Oxford 2003.
Gaiser K., *Ein Philosophenmosaik in Neapel*, Heidelberg (Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philos.-Hist. Klasse, 2) 1980,
Glucker J., *Antiochus and the Late Academy*, Göttingen 1978.
Hallström G. af, «The Closing of the Neoplatonic School

in A.D. 529: An Additional Aspect», στο P. Castrén (ed.), *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens, A.D. 267-529*, Helsinki 1994, 141-60.

Καλλιγιάς Π., «Οι Ιδέες ως εννοήματα του Δημιουργού: Μια Μεσοπλατωνική ερμηνεία του *Τιμαίου*», *Δευκαλίων* 15 (1997), 329-41.

Kalligas P., «Platonism in Athens during the First Two Centuries AD: An Overview», *Rhizai* 2 (2004), 38-43.

Karamanolis G., *Plato and Aristotle in Agreement?*, Oxford 2006.

Karivieri A., «The 'House of Proclus' on the Southern Slope of the Acropolis: A Contribution», στο P. Castrén (ed.), *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens, A.D. 267-529*, Helsinki 1994, 115-39.

Müller C., *Fragmenta Historicorum Graecorum* IV, Paris 1851, 196: πρβ. Ζωναράς, *Χρον.* XII 26, 605.

Places É. des, *Numenius, Fragments*, Paris 1973.

Places É. des, *Atticus, Fragments*, Paris 1977.

Riginos A.S., *Platonica: The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato*, Leiden 1976.

Saffrey H.D.& Westerink L.G., *Proclus Theologie Platonicienne*, Paris 1968 ff.

Sedley D. (ed.), *The Philosophy of Antiochus*, Cambridge 2012.

Tarrant H., *Scepticism or Platonism? The Philosophy of the Fourth Academy*, Cambridge 1985.

Westerink L.G., «The Alexandrian Commentators and the Introductions to their Commentaries», στο R. Sorabji (ed.), *Aristotle Transformed: The Ancient Commentators and their Influence*, Ithaca, N.Y. 1990, 329-31.

Wildberg C., «Proclus of Athens: A Life», στο P. d'Hoine & M. Martijn (eds.), *All from One: A Guide to Proclus*, Oxford 2017, 15-18.

Χωρέμη-Σπετσιέρη Α. – Τιγγινάγκα Ι., «Η Βιβλιοθήκη του Αδριανού στην Αθήνα. Τα ανασκαφικά δεδομένα», στο Σ. Βλίζος (επιμ.), *Η Αθήνα κατά την Ρωμαϊκή Εποχή*, Αθήνα 2008, 115-29.